

ARTÍCULO ORIGINAL

VARIABLES ASOCIADAS Á COMPETENCIA GRAMATICAL E LÉXICA EN GALEGO E CASTELÁN DO ALUMNADO DE GALICIA AO FINAL DO ENSINO OBRIGATORIO

Xaquín Loredó Gutiérrez

sociolingüística@realacademiagalega.org
Seminario de Sociolingüística da RAG

Bieito Silva Valdivia

b.silva@usc.es
Universidade de Santiago de Compostela

RESUMO. Os estudos sobre competencias lingüísticas realizados con probas específicas en Galicia son escasos e non abordan as variables que inflúen nos resultados. Neste traballo analízanse os factores sociodemográficos, sociolingüísticos e escolares que inciden na competencia gramatical e léxica do alumnado de 4º da ESO de Galicia en galego e castelán. A análise de correlación canónica revelou unha incidencia similar nas dúas linguas da variable de rendemento académico lingüístico, pero discrepancias no protagonismo doutras: mentres nas competencias en castelán inciden de maneira especial variables relacionadas co nivel socioeconómico, nas competencias en galego teñen maior peso as variables sociolingüísticas e o sexo. As conclusións confirman a relevancia social e educativa de explorar os factores que condicionan a competencia bilingüe e a necesidade de afondar neste campo de investigación.

PALABRAS CLAVE. Educación Secundaria, Competencia Lingüística, Bilingüismo, Avaliación

VARIABLES ASOCIADAS A LA COMPETENCIA GRAMATICAL Y LÉXICA EN GALLEGO Y CASTELLANO DEL ALUMNADO DE GALICIA AL FINAL DE LA ENSEÑANZA OBLIGATORIA

RESUMEN. Los estudios sobre competencias lingüísticas realizados con pruebas específicas en Galicia son escasos y no abordan las variables que influyen en sus resultados. Este trabajo analiza los factores sociodemográficos, sociolingüísticos y escolares que inciden en la competencia gramatical y léxica del alumnado de 4º de la ESO de Galicia en gallego y castellano. El análisis de correlación canónica reveló una incidencia semejante en las dos lenguas de la variable del rendimiento académico lingüístico, pero discrepancias en el protagonismo de otras: mientras en las competencias en castellano inciden de forma especial las relacionadas con el nivel socioeconómico, en las competencias en gallego tienen mayor peso las sociolingüísticas y el sexo. Las conclusiones confirman la relevancia social y educativa de explorar los factores que condicionan la competencia bilingüe y la necesidad de ahondar en este campo de investigación.

PALABRAS CLAVE. Educación Secundaria, Competencia Lingüística, Bilingüismo, Evaluación

Variables associated with grammatical and lexical competence in galician and spanish of the Galician students end of compulsory education

ABSTRACT. Studies on language competence with specific tests performed in Galicia are scarce and do not report on variables that influence their results. In this paper we assessed the sociodemographic, sociolinguistic and schools factors which have impact on grammatical and lexical competence of students of 4th degree of Secondary Compulsory School in Galician and Spanish language in Galician students. A canonical correlation analysis revealed a similar incidence in both languages of the academic performance language variable, but discrepancies in others: while the skills in Spanish focuses especially in factors related to socioeconomic status, in the skills in Galician sociolinguistic and sex factors have a greater weight. These conclusions confirm the importance of studying the social and educational factors that determine bilingual competence and the need of further study in this field of research.

KEY WORDS. Secondary Education, Language Competence, Bilingualism, Evaluation

Fecha de recepción 31/10/2013 · Fecha de aceptación 25/09/2014

Dirección de contacto:

Bieito Silva Valdivia

Facultade de Ciencias da Educación

Avda. Xoán XXIII. 15704 - SANTIAGO DE COMPOSTELA

1. INTRODUCCIÓN

O modelo lingüístico escolar aplicado en Galicia desde a Lei 3/1983 do 15 de xuño, de Normalización Lingüística, ten como obxectivo finalista que o alumnado acade unha competencia semellante e satisfactoria nas dúas linguas oficiais, e caracterízase polos seguintes trazos: a) a conxunción lingüística, que implica a non separación do alumnado por razón de lingua; b) o dereito a recibir o primeiro ensino na lingua materna; c) o uso vehicular das dúas linguas oficiais no currículo, sempre cunha referencia ao equilibrio lingüístico, pero prescribindo o uso do galego en certas áreas curriculares desde o Decreto 247/1995; d) unha planificación de segundo nivel nos centros educativos para decidir a lingua vehicular das áreas ou materias non reguladas legalmente, atendendo ao contexto sociolingüístico e guiados polo obxectivo finalista de acadar esa competencia bilingüe (Silva, 2008, 2010a). Estes trazos básicos do modelo mantivéronse nos sucesivos Decretos aprobados ao longo das tres últimas décadas, podéndose sinalar como variacións máis relevantes a potenciación do galego como lingua vehicular do currículo no Decreto 124/2007 do 28 de xuño polo que se regula o uso e a promoción do galego no sistema educativo e a súa minoración no Decreto 79/2010 do 20 maio para

o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia (en paralelo ao protagonismo que se lle outorga ao uso do inglés nesa función instrumental).

Desde a incorporación do galego ao sistema educativo e a conseguinte implantación dun modelo de ensino bilingüe hai datos moi abundantes sobre competencia autopercebida (e.g. González, Rodríguez, Fernández, Loredo e Suárez, 2007; Instituto Galego de Estatística [IGE], 2004, 2008; Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega, 1995), pero a información que se deriva da aplicación de probas específicas é moi escasa, refírese a zonas de Galicia moi delimitadas (Noia, 1980; Loredo, Fernández e Suárez, 2005; Radío, 1997) e, nalgún caso, analiza exclusivamente a competencia escrita (Loredo et al., 2005) ou a léxica (Radío, 1997).

Nestes últimos anos iniciouse unha liña de avaliación do bilingüismo galego-castelán desde a perspectiva da psicolingüística (e.g. Fraga, Igoa e Acuña, 2004; Tejjido, Alameda e Fraga, 2004; Outón e Suárez, 2011). Estes últimos autores avalían a comprensión lectora en galego e castelán en Educación Primaria utilizando os parámetros de velocidade e exactitude, obtendo a conclusión de que é deficitaria en ambas linguas, especialmente en galego no criterio de exactitude.

Nun traballo realizado durante o curso académico 2004/2005 para avaliar as competencias escritas en galego e castelán ao final da Educación Secundaria Obrigatoria na

comarca de Santiago de Compostela, o alumnado obtén unhas puntuacións medias semellantes en ambas linguas (Loredo et al, 2005). As máis altas en castelán referíanse ás destrezas formais (por exemplo ortografía e corrección) mentres que en galego se centraban nas comunicativas (por exemplo fluidez e capacidade de significar).

A investigación máis completa e actual sobre competencia bilingüe realizada en Galicia utilizando probas obxectivas é a de Silva et al. (2010b) e ten como obxectivo analizar as destrezas lingüísticas orais e escritas do alumnado ao final da educación obrigatoria. Os resultados xerais sinalaban que: a) a competencia oral era mellor ca a escrita nas dúas linguas; b) as destrezas orais e escritas en castelán son superiores á media da escala, aínda que as escritas nun nivel moi xusto; c) a competencia escrita en galego non acadaba ese nivel intermedio; d) as subcompetencias máis relacionadas co código (gramática e léxico) sitúanse en galego na banda máis baixa, mentres en castelán son das máis altas. (p. 207)

Investigacións realizadas fóra de Galicia indican que os factores máis relevantes no desenvolvemento da competencia bilingüe en escolares son: a) a condición lingüística familiar, b) a situación socioprofesional, e c) a presenza da lingua no currículo (e.g. Carulla, Huguet e Monné, 2004; Huguet e Suils, 1998). Arnau, Comet, Serra e Vila (1992) diferenciaban entre os factores que facilitan o coñecemento da lingua castelá e doutras linguas como o catalán, o vasco ou galego: mentres a adquisición de competencia en castelán, en xeral, depende de factores individuais (capacidade xeral de aprendizaxe) ou socio-culturais, na aprendizaxe das outras linguas inflúen, ademais, aspectos relacionados coa tipoloxía lingüística da aula, presenza da lingua no currículo escolar, condición lingüística familiar, etc. Oller e Vila (2011) engaden as variables sexo e nivel educativo da nai como variables relevantes en todos os estudos de coñecemento lingüístico.

En Galicia non existen estudos orientados a identificar os factores que facilitan ou dificultan a aprendizaxe do galego e do castelán. Esta carencia, xunto cambios sociolingüísticos que se están a producir (por exemplo perda progresiva de galegofalantes) e á responsabilidade que asigna a lexislación aos poderes públicos de garantir a competencia bilingüe dos escolares,

converte esta temática nun campo de investigación de especial relevancia social e educativa.

O estudo que se presenta neste artigo pretende ser unha achega que contribúa a encher o baleiro que se observa neste eido investigador en Galicia. Parte dos datos da investigación de Silva et al. (2010b) e ten como obxectivo xeral analizar as variables (individuais, educativas e sociolingüísticas) que amosan un maior poder predictivo sobre o coñecemento gramatical e léxico do alumnado do último curso de Educación Secundaria Obrigatoria nas dúas linguas oficiais de Galicia. Aborda, xa que logo, só dous aspectos parciais da competencia e faino a través de probas académicas, polo que non pretende extraer conclusións sobre a capacidade deses escolares para comunicarse nunha situación contextualizada e cunha finalidade específica. Esta dimensión global da competencia comunicativa reborda o espazo dun artigo destas características, que o que busca é avanzar en procedementos metodolóxicos que sexan aplicables a outros traballos e a calquera dimensión da competencia en comunicación lingüística.

2. METODOLOXÍA

2.1. Participantes

Utilizouse unha mostraxe polietápica estratificada por afixación proporcional con dous criterios para elaborar os estratos: número de habitantes do concello onde estaba situado o centro educativo (i.e. menos de 5.000, de 5.000 a 10.000, de 10.001 a 50.000, máis de 50.000) e titularidade do centro (por exemplo, público e privado). A poboación de 4º da ESO de Galicia do estudo estaba composta por 21.136 suxeitos distribuída en 521 centros.

Realizouse unha selección mediante conglomerados utilizando como unidade o centro. O erro máximo para os datos globais foi de $\pm 2,8$ e cun nivel de confianza dun 95% ($\alpha=0,05$).

Como resultado, a mostra estivo composta por 1.153 estudantes de 38 centros educativos de Secundaria de Galicia, mostra que despois da depuración quedou en 1.052 participantes. As súas características definidoras son as seguintes:

- Atendendo á titularidade do centro, o 28,4% dos estudantes pertence a centros privados e o 71,6% a centros públicos.
- Respecto á variable sexo, o 43,2% son mulleres e o 56,8% homes.
- O lugar de residencia é maioritariamente urbano (núcleo de cidade, o 29,8%, e arredores, 15,2%). Da porcentaxe restante, o 28% vive nunha vila e o 27% nunha aldea.
- A lingua inicial do 38,7% foi o castelán; do 27,5%, o galego; e o 33,5% restante declara que aprendeu a falar nos dous idiomas.
- A ambientalidade lingüística funciona maioritariamente en castelán: falan única ou preferentemente este idioma o 64%, mentres que só fan ese uso do galego o 36%, e o 68% móvese en contextos orais única ou preferentemente castelanófonos fronte ao 32% nos que predomina un contexto galegófono.
- Finalmente, un 60% dos estudantes considera que a súa competencia para expresarse oralmente en castelán é moi boa, porcentaxe que se reduce case á metade cando se lle pregunta polo galego (34,4%).

2.2. Instrumentos

A continuación detallamos os instrumentos utilizados para abordar os seguintes obxectivos: a) avaliar o coñecemento gramatical nas dúas linguas; b) avaliar o coñecemento léxico nas dúas linguas; c) coñecer datos de carácter sociodemográfico, sociolingüístico e escolares do alumnado; e d) analizar o enfoque pedagóxico das clases de galego e castelán.

2.2.1. Proba para avaliar a competencia gramatical en galego e castelán

Para conseguir información sobre os coñecementos gramaticais do alumnado utilizáronse dúas probas: unha de identificación e corrección de erros e outra con secuencias lingüísticas que debían ser completadas ou transformadas. As dúas estaban formadas por unha serie de enunciados curtos (aproximadamente unha liña de texto) cos que debían operar os estudantes; na primeira delas, para identificar e emendar unha desviación normativa, e, na outra, para construír algunha estrutura morfosintáctica que ofrece problemas no uso desas linguas: concordancias, verbos

irregulares, uso dos pronomes átonos, tempos verbais, etc.

Os fenómenos gramaticais que se pretendía testar caracterizábanse nas dúas probas pola súa inestabilidade normativa na fala, sexa pola influencia da outra lingua en contacto, sexa por dinámicas doutro tipo. A escolla desas estruturas estivo orientada por estudos previos sobre o uso lingüístico en Galicia (i. e. Álvarez e Xove, 2002; Dobao, 1993, 1994; Fernández, 1991; Kabatek, 2000; Regueira, 1999; Silva, 2006), integrándoas a continuación en enunciados collidos da fala viva ou construídos *ad hoc*, pero sempre aténdose a criterios de autenticidade.

Estes instrumentos sometéronse a dúas pilotaxes con poboación similar á que ía ser obxecto da investigación, o que supuxo a reformulación dalgún texto e a supresión doutros. As probas definitivas quedaron constituídas por 18 ítems (a primeira) e por 14 (a segunda), cada un deles cun único fenómeno gramatical sometido a avaliación (véxase Táboa 1).

2.2.2. Proba para avaliar a competencia léxica en galego e castelán

Para estudar a competencia léxica deseñáronse dúas probas complementarias formadas cada unha delas por 17 ítems nos que se trataba de testar o coñecemento dunha serie de vocábulos ou frases feitas inseridos en enunciados breves.

As dúas probas respondían ao formato de pregunta con resposta de elección múltiple. Nunha delas os estudantes debían substituír a palabra ou expresión en cuestión por unha das catro opcións facilitadas; na outra, a tarefa consistía en completar un enunciado facendo uso tamén da opción equivalente.

As formas léxicas que se incluíron nas probas foron seleccionadas atendendo a un criterio de dificultade acorde con esta poboación escolar e a partir de estudos previos sobre dispoñibilidade léxica realizados en Galicia (i.e. Bugarín, 2007; López Meirama, 2008, 2011; López Taboada, 2008).

Seguiuse un procedemento de validación similar ao explicado nas probas de gramática, a través de dúas pilotaxes sucesivas, realizándose a partir de aí os axustes pertinentes na selección das

voces/expresións que se ían testar, nos enunciados en que se integraban e nas opcións de resposta que se ofrecían (véxase Táboa 2).

PROBA I   Instrución (en galego e castelán, en función da lingua avaliada): “En cada un dos seguintes textos pode aparecer unha incorrección. Intenta localizala, subliña e corríxea”   18 Ítems   Exemplo da proba de galego: “Coincido contigo que esta é a mellor película estranxeira dos dez últimos anos”.   Exemplo da proba de castelán: “Las últimas estadísticas indican que, pese al carné por puntos, la mortalidad en carretera vuelve repuntar”.
PROBA II   Instrución (en galego e castelán, en función da lingua avaliada): “Completa os seguintes textos engadindo a palabra necesaria ou construíndo na forma axeitada as que aparecen entre parénteses”.   14 Ítems   Exemplo da proba de galego: “Cando chegou á parada, o autobús xa (pasar).....”   Exemplo da proba de castelán: “Si no fuera tan presumido, le (querer).....mucho más”.

Táboa. 1. Características das probas para avaliar a competencia gramatical

PROBA I   Instrución (en galego e castelán, en función da lingua avaliada): “Marca a opción que pode aparecer en vez da palabra resaltada en negro”   17 Ítems   Exemplo da proba de galego: “Na terraza tiña unhas plantas vizosas”. As alternativas eran “exuberantes”, “verdes”, “secas” e “murchas”.   Exemplo da proba de castelán: “Es una persona que suele plegarse a los deseos de los demás”. As alternativas eran “someterse”, “resarcirse”, “acatarse” e “doblarase”.
PROBA II   Instrución (en galego e castelán, en función da lingua avaliada): “Marca cun X a opción adecuada para completar as seguintes frases”.   14 Ítems: Exemplo da proba de galego: “Ao abrir o día, a brétema e saíu o sol”. As alternativas eran: "esvaeceuse", "abrollou", "exhumouse" e "absolveuse".   Exemplo da proba de castelán: “Es un hombre un poco de carácter, pero buena persona”. As alternativas eran: "hosco", "fosco", "corvo" e "llano".

Táboa. 2. Características das probas para avaliar a competencia léxica

2.2.3. *Cuestionario sociodemográfico, sociolingüístico e escolar do alumnado*

Elaborouse un cuestionario de 18 ítems para coñecer aspectos sociodemográficos (sexo, lugar de nacemento e residencia, profesión do pai e da nai...), sociolingüísticos (lingua na que aprendeu a falar, lingua de uso habitual, lingua de contacto habitual na oralidade, na lectura e na escritura...) e escolares (titularidade de centro, protagonismo curricular das linguas, rendemento académico nas materias de galego e castelán...).

Para a elaboración dos ítems sociolingüísticos tomáronse como referencia as enquisas do Mapa Sociolingüístico de Galicia (González et al., 2007; Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega, 1995).

2.2.4. *Escala de enfoque pedagóxico das materias de Lingua e Literatura Galega e Lingua e Literatura Castelá*

Esta escala estaba composta por 20 enunciados que os alumnos debían valorar de 1 a 4. Dez dos ítems referíanse á clase de galego e 10 á de castelán, e tiñan unha redacción similar para as dúas linguas. As preguntas pretendían coñecer se o modelo de ensino/aprendizaxe foi máis formal ou máis comunicativo, e referíanse á docencia e á avaliación.

Realizáronse dúas análises factoriais exploratorias, unha para cada lingua, para extraer a validez da escala.

A comprobación da idoneidade realizada sobre os ítems centrados na lingua galega deu uns resultados favorables. O valor do índice de KMO foi de 0,766. Pola súa parte o test de Barlett rexeitaba que a matriz fose de identidade ($\chi^2=21.41,24$ g.l.=45; $p<0,001$), polo que se considera que a factorización é unha técnica adecuada para analizar estes ítems. A través da análise de compoñentes principais (método de rotación ortogonal varimax) obtivéronse tres factores que explicaron un 57,57% da varianza total. Consideráronse relevantes para cada factor aqueles ítems que teñen unha carga superior a

0,500 (véxase Táboa 3). Tamén se presenta a consistencia interna de cada factor empregando a proba alpha de Cronbach.

O primeiro factor está composto por catro ítems, explica un 22,73% da varianza e ten unha consistencia interna de 0,683. Son ítems que se identifican cun enfoque didáctico de orientación formal (aprendizaxe e avaliación centradas nos saberes explícitos sobre gramática, literatura, vocabulario ou ortografía). O segundo factor ten unha varianza explicada algo menor (18,21%) e unha consistencia interna semellante ($\alpha=0,654$), e correspóndese con ítems referidos a unha avaliación centrada en destrezas comunicativas (control da expresión oral e escrita e da comprensión escrita). Finalmente, o último factor está formado por outros tres ítems que se identifican cun enfoque didáctico de base comunicativa (ensino da lingua apoiado na escritura de textos, na realización de debates e exposicións orais e na lectura). A porcentaxe de varianza explicada é do 16,62% e a súa consistencia interna de 0,600 (véxase Táboa 3).

As análises previas para a escala de enfoque pedagóxico de Lingua e Literatura Castelá indican que se pode realizar unha análise factorial, xa que o KMO foi de 0,781 e o test de Barlett rexeitaba que a matriz fose de identidade ($\chi^2=20.56,34$ g.l.=45; $p<0,001$). A análise de compoñentes principais con rotación varimax obtivo tres factores e explicou un 56,75% da varianza total. Na Táboa 4 preséntanse as cargas e fiabilidade de cada un dos factores obtidos.

A estrutura é case idéntica á obtida para lingua galega: un primeiro factor, composto por 4 ítems, remite a un enfoque docente de carácter formal (centrado en saberes explícitos sobre a gramática e o léxico) e explica un 21,43% da varianza cunha consistencia interna de 0,652. O segundo factor, composto por tres ítems, está baseado nunha estratexia docente de orientación comunicativa, explica un 17,99% da varianza e ten unha consistencia de 0,600. Por último, o terceiro factor está formado por ítems que se identifican cunha avaliación centrada nas destrezas comunicativas, explica un 17,32% e ten unha consistencia interna de 0,627.

VARIABLES ASOCIADAS Á COMPETENCIA GRAMATICAL E LÉXICA EN GALEGO E CASTELÁN DO ALUMNADO DE GALICIA AO FINAL DO ENSINO OBRIGATORIO

	Compoñentes		
	1	2	3
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura galegas saber cousas de <i>gramática, literatura ou sociolingüística</i>	0,748		
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura galegas saber realizar exercicios de <i>gramática, vocabulario ou ortografía</i>	0,726		
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura galegas realizar exercicios de <i>gramática, vocabulario ou ortografía</i>	0,695		
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura galegas atender ás <i>explicacións do profesor/a e coller apuntamentos</i>	0,556		
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura galegas <i>usar ben a lingua oralmente</i>		0,822	
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura galegas <i>usar ben a lingua por escrito</i>		0,812	
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura galegas <i>comprender e analizar textos</i>		0,542	
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura galegas <i>escribir textos de diverso tipo</i>			0,837
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura galegas <i>realizar debates ou exposicións orais</i>			0,723
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura galegas <i>ler libros ou textos diversos</i>			0,529
Varianza explicada	22,73%	18,21%	16,62%
Fiabilidade dos factores (α)	0,683	0,654	0,600

Táboa 3. Análise factorial da escala para analizar o enfoque pedagóxico en Lingua e Literatura Galega (rotación ortogonal varimax)

	Compoñentes		
	1	2	3
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura castelá saber cousas de <i>gramática, literatura ou sociolingüística</i>	0,725		
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura castelá saber realizar exercicios de <i>gramática, vocabulario ou ortografía</i>	0,709		
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura castelá realizar exercicios de <i>gramática, vocabulario ou ortografía</i>	0,608		
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura castelá atender <i>as explicacións do profesor/a e coller apuntamentos</i>	0,537		
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura castelá <i>escribir textos de diverso tipo</i>		0,778	
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura castelá <i>realizar debates ou exposicións orais</i>		0,679	
[...] Protagonismo que tivo na clase de lingua e literatura castelá <i>ler libros ou textos diversos</i>		0,600	
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura castelá <i>usar ben a lingua oralmente</i>			0,793
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura castelá <i>usar ben a lingua por escrito</i>			0,777
[...] Importancia que tivo na cualificación de lingua e literatura castelá <i>comprender e analizar textos</i>			0,467
Varianza explicada	21,43%	17,99%	17,32%
Fiabilidade dos factores (α)	0,652	0,600	0,627

Táboa 4. Análise factorial da escala para analizar o enfoque pedagóxico en Lingua e Literatura Castelá (rotación ortogonal varimax)

Neste estudo utilizarase o primeiro dos factores descritos, tanto para o galego como para o castelán, por ser o que acada un maior nivel de varianza explicada e de fiabilidade. Analizarase, en consecuencia, a influencia que ten na competencia gramatical e léxica en cada unha das linguas a adopción dun enfoque didáctico centrado explicitamente no código.

2.3. Procedemento

As probas foron administradas por nove persoas, ás que se formou previamente, e tivéronse en conta os seguintes requisitos: a) presenza de dúas persoas na aula para levar un maior control do proceso; b) aplicación das probas en dúas sesións utilizando o protocolo seguinte: 1ª sesión, explicación do sentido e finalidade da investigación e realización das probas de gramática e léxico nunha lingua; 2ª sesión, aplicación do cuestionario e realización das probas de gramática e léxico da outra lingua; c) separación temporal de unha semana, aproximadamente, entre cada sesión; d) alternancia na orde de aplicación das probas de gramática e léxico das dúas linguas para evitar o efecto de orde.

2.4 Variables

a) Variables criterio:

CGGX: Competencia gramatical en galego. Oscila entre 0 e 100 e inclúe as dúas probas de gramática.

CGCX: Competencia gramatical en castelán. Oscila entre 0 e 100 e inclúe as dúas probas de gramática.

CLGX: Competencia léxica en galego. Oscila entre 0 e 100 e inclúe as dúas probas de léxico.

CLCX: Competencia léxica en castelán. Oscila entre 0 e 100 e inclúe as dúas probas de léxico.

b) Variables clasificatorias

LRA: Lugar de residencia do alumno. Ten dúas dimensións: 0, non urbano, e 1, urbano.

SEX: Sexo. Ten dúas dimensións: 0, masculino, e 1, feminino.

NPP: Nivel profesional dos pais e nais. Consta de tres dimensións: 0, medio-baixo; 1, medio, e 2, medio-alto

c) Variables educativas

CLX: Cualificación lingüística xeral. Esta variable está composta pola media das cualificacións do alumnado na materia de galego e castelán no cursos de 2º e 3º da ESO. As equivalencias son: 1 = suspenso; 2 = aprobado 3 = ben; 4 = notable e; 5 = sobresaliente.

TC: Titularidade de centro. Está composta por dúas dimensións: 0 = privado e 1 = público.

LCX: Lingua das clases xeral. Para construír este indicador fíxose a media dos ítems referidos á lingua da docencia en Primaria e en Secundaria. As equivalencias das opcións eran: 1 = practicamente todo en castelán; 2 = máis en castelán ca en galego; 3 = máis en galego ca en castelán; 4 = practicamente todo en galego.

PGGL: Modelo de docencia e avaliación do galego centrado na gramática e léxico. Operativizouse mediante as súas puntuacións factoriais (véxase Taboa 3).

PCGL: Modelo de docencia e avaliación do castelán centrado na gramática e léxico. Tamén aquí se utilizaron as puntuacións factoriais correspondentes (véxase Taboa 4).

d) Variables sociolingüísticas

LH: Lingua habitual. Correspóndese coa lingua que fala habitualmente o alumno. As equivalencias son: 1 = só en castelán; 2 = maioritariamente en castelán; 3 = maioritariamente en galego; 4 = só en galego.

CS: Contexto sociolingüístico. Refírese á presenza das linguas no contexto do alumno. As equivalencias son: 1 = só castelán; 2 = maioritariamente castelán; 3 = maioritariamente galego; 4 = só galego.

LLEH: Lingua da lectoescritura habitual. Este indicador correspóndese coa media das respostas dos ítems de lingua da lectura habitual e lingua da escrita habitual. As equivalencias son: 1 = unicamente castelán; 2 = maioritariamente castelán; 3 = maioritariamente galego; 4 = unicamente galego.

EOG: Expresión oral en galego. Este indicador fai referencia á competencia autopercebida en galego, de acordo cunha escala que oscila de 1 (a menor) a 5 (a maior).

EOC: Expresión oral en castelán. Este indicador refírese á competencia autopercebida en castelán. A medición é a mesma que no indicador anterior.

2.4. Análises estatísticas

Para este traballo optouse por un enfoque analítico centrado en técnicas inferenciais

multivariantes, aínda que se complementaron con análises univariantes coa finalidade de acadar os obxectivos propostos.

Na fase previa do traballo aplicouse a análise de compoñentes principais con rotación varimax, que permite coñecer, dun xeito exploratorio, cal é a estrutura subxacente ás valoracións realizadas sobre os ítems da “Escala de enfoque pedagóxico da materia de Lingua e Literatura Galega e Lingua e Literatura Castelá”.

Para analizar a relación entre as variables predictoras e criterio utilizouse a Análise de Correlación Canónica (CC). Esta técnica multivariada utilízase para predicir o efecto de dúas ou máis variables independentes ou predictivas sobre dúas ou máis dependentes ou criterio.

As correlacións canónicas permiten coñecer as combinacións significativas entre estes dous grupos de variables (predictivas e criterio) empregando o menor número posible de variables. As relacións lineais resultantes poden ser múltiples e concrétnanse en variables ou funcións canónicas cun grao de correlación e significativade asociado a elas. Cada unha das novas funcións canónicas calculadas vai explicando de xeito iterativo as relacións residuais que existen entre os dous grupos de variables e que, polo tanto, non foron explicadas polas funcións canónicas precedentes (Hair, Anderson, Tatham e Black, 1999).

3. RESULTADOS

A continuación preséntanse os dous modelos resultantes da aplicación da Análise de Correlación Canónica sobre as variables predictivas e criterio descritas no apartado anterior (Figura 1 e Figura 2).

Os resultados sinalan que existe unha relación significativa entre os dous grupos de variables ($\lambda_{\text{Wilks}}=0,32$; $F_{(52, 1659)}=10,98$; $p<0,001$). Esta relación concrétnase en tres funcións canónicas significativas diferentes: a primeira presenta unha r de 0,66 (autovalor= 0,77) cunha varianza explicada do 52,83%; a segunda ten unha porcentaxe de explicación algo menor (37,97%, autovalor = 0,55) e cun r de 0,60; do 9,2% que queda sen explicar, un 7,89% é explicado pola terceira función.

A baixa varianza explicada pola terceira función, xunto con que só nas dúas primeiras os coeficientes de redundancia superan o 10% (15,68% e 13% na primeira, e 24,31% e 14,39% na segunda) fan pouco aconsellable a súa análise.

As dúas compoñentes (predictiva e criterio) da primeira función comparten un 44% da varianza, o que indica que existe unha relación importante entre elas; na segunda función a porcentaxe da varianza compartida queda establecida no 36%. Os resultados indican a existencia de diferenzas entre as destrezas formais en castelán fronte ás de galego, sendo algo mellor predictas polas variables analizadas as primeiras.

3.1 A función da competencia gramatical e léxica en castelán

Os coeficientes de estrutura das variables criterio da primeira función canónica (véxase Figura 1) veñen definidos fundamentalmente polas variables de destreza formal en castelán (gramatical e léxica), pero especialmente pola gramatical (CGCX = 0,912). Hai que sinalar que as destrezas léxicas en galego teñen unha achega significativa nesta función (CLGX = 0,37).

Atendendo ás variables incluídas na análise e aos seus coeficientes de estrutura, a compoñente predictiva desta primeira función canónica vén determinada fundamentalmente polo lugar de residencia do alumnado (LRA = 0,71), polo rendemento académico lingüístico (CLX = 0,63) e polo nivel profesional do pai e da nai (NPP = 0,63). A continuación aparecen as variables sociolingüísticas: “lingua predominante no contorno” (CS = -0,62), “lingua habitual” (LH = -0,60), “capacidade percibida para falar en castelán” (EOC = 0,57) e “lingua da lectura e escritura habitual” (LLEH = -0,55). Inflúen en menor medida as variables educativas “titularidade de centro” (TC = -0,47) e “lingua das clases xeral” (LCX = -0,35).

En definitiva, esta función describe as relacións entre dous grupos de variables, onde as altas competencias en castelán, especialmente no eido gramatical, están relacionadas coas variables individuais “residencia no urbano” e “nivel socioprofesional medio-alto dos pais e nais”, xunto coa variable educativa “altas cualificacións lingüísticas do alumno”.

En menor medida ca as anteriores inflúen tamén variables sociolingüísticas, como o nivel de presenza contextual do castelán, e escolares, como a titularidade de centro. O protagonismo do

castelán como lingua vehicular do currículo ten unha influencia débil na competencia que estamos analizando.

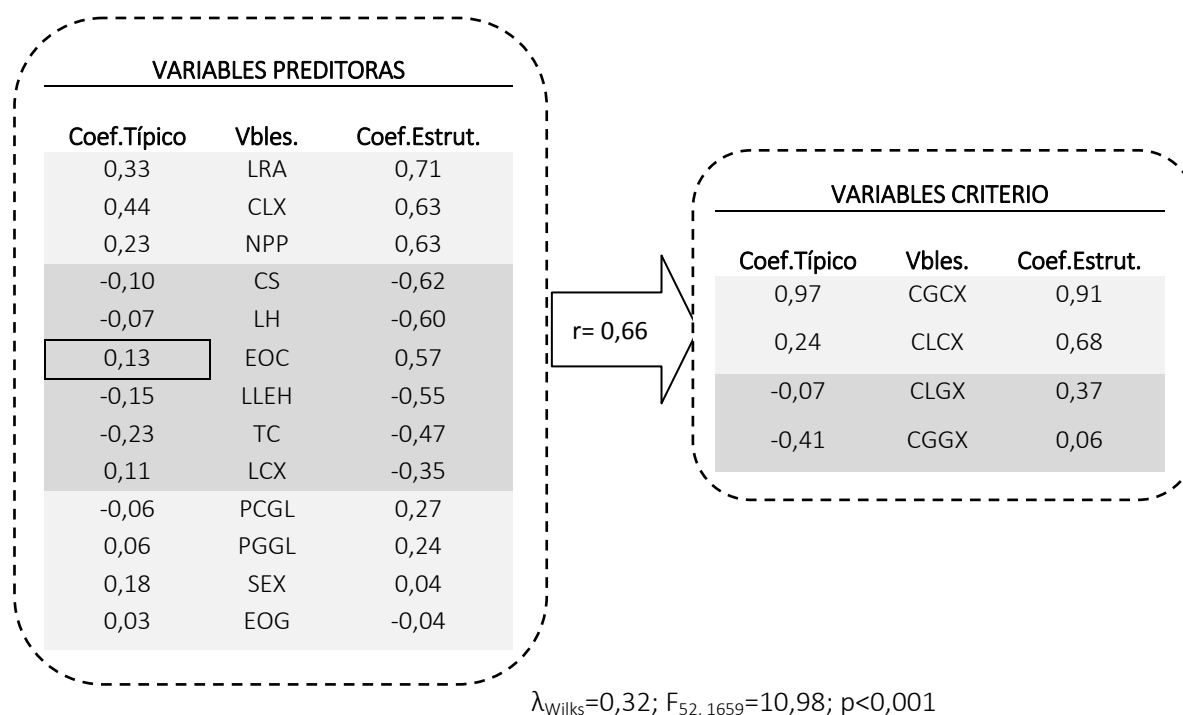

Figura 1. Modelo de regresión múltiple da competencia gramatical e léxica en castelán. Influencia de factores sociolingüísticos, educativos e persoais

Malia que a interpretación do modelo de regresión no seu conxunto ten máis potencia e fiabilidade, interesa analizar que indicadores exhiben unha maior responsabilidade nas variables que serven para a predición das competencias en castelán relacionadas co código.

A través das análises univariadas podemos observar que cada unha das variables criterio da competencia en castelán establece unha relación lineal significativa co conxunto de variables predictoras consideradas (véxase Táboa 5), se ben a competencia gramatical obtén niveis de predición bastante máis altos ca a competencia léxica.

Os coeficientes de regresión (β) da ecuación que predi cada variable e os coeficientes t asociados informan da relevancia e da pendente,

respectivamente, de cada variable predictiva na ecuación de regresión (véxase Táboa 6).

A Táboa 6 indica que as variables predictoras teñen diferente capacidade para explicar a varianza asociada aos indicadores que dan conta das competencias gramatical e léxica en castelán. Atendendo aos valores e signo dos valores de β , pódese observar que:

- a) A variable cun maior poder de predición da competencia gramatical en castelán é o rendimento académico nas materias lingüísticas ($\beta=0,40$; $t=9,61$; $p<0,001$), seguido a maior distancia por variables socioeconómicas como lugar de residencia do alumnado ($\beta=0,18$; $t=3,89$; $p<0,001$), nivel socioprofesional dos pais e nais ($\beta=0,17$; $t=3,94$; $p<0,001$) e titularidade do

centro ($\beta=-0,13$; $t=2,98$; $p=0,03$) (acudir a un centro privado está relacionado cunha maior competencia). Por último, a competencia gramatical tamén está determinada pola variable sexo ($\beta=-0,08$; $t=2,07$; $p=0,04$) (a predición indica, aínda que de forma máis débil, que ser muller se relaciona cunha maior competencia gramatical nesta lingua).

b) Os maiores indicadores de competencia léxica son tamén o rendemento académico

($\beta=0,30$; $t=-6,53$; $p<0,01$) e, en menor medida, o lugar de residencia do alumnado ($\beta=0,17$; $t=-3,22$; $p=0,01$). Tamén a variable autopercepción da competencia oral en castelán ten unha relevancia positiva na predición da competencia léxica ($\beta=0,15$; $t=-2,94$; $p=0,03$), relevancia que neste caso non se dá na competencia gramatical ($\beta=0,07$; $t=1,56$; $p=0,11$).

<i>Variables</i>	<i>Regresión múltiple</i>
Competencia gramatical en castelán (“CGCX”)	R =0,41, F _{13,431} = 23,01, p<0,001
Competencia léxica en castelán (“CLCX”)	R =0,24, F _{13,431} = 11,72, p<0,001

Táboa 5. Predición dos índices de competencias gramatical e léxica en castelán (regresión múltiple)

<i>VARIABLES PREDITORAS</i>	<i>VARIABLES CRITERIO</i>	
	Competencia Gramatical Castelán (“CGCX”)	Competencia Léxica Castelán (“CLCX”)
<i>Lingua das clases xeral (LCX)</i>	$\beta=0,04$; $t=0,97$; $p=0,33$	$\beta=0,06$; $t=1,12$; $p=0,26$
<i>Nivel profesional dos pais (NPP)</i>	$\beta=0,17$; $t=3,94$; $p<0,001$	$\beta=0,07$; $t=1,56$; $p=0,11$
<i>Sexo (SEX)</i>	$\beta=0,08$; $t=2,07$; $p=0,04$	$\beta=-0,02$; $t=-0,44$; $p=0,66$
<i>Lugar de residencia alumno (LRA)</i>	$\beta=0,18$; $t=3,89$; $p<0,001$	$\beta=0,17$; $t=-3,22$; $p=0,01$
<i>Titularidade de centro (TC)</i>	$\beta=-0,13$; $t=2,98$; $p=0,03$	$\beta=-0,06$; $t=-1,27$; $p=0,20$
<i>Cualificación lingüística xeral (CLX)</i>	$\beta=0,40$; $t=9,61$; $p<0,001$	$\beta=0,30$; $t=-6,53$; $p<0,01$
<i>Lingua habitual (LH)</i>	$\beta=0,06$; $t=0,86$; $p=0,39$	$\beta=-0,04$; $t=0,51$; $p=0,61$
<i>Contexto sociolingüístico (CS)</i>	$\beta=-0,03$; $t=-0,55$; $p=0,58$	$\beta=-0,02$; $t=-0,39$; $p=0,69$
<i>Expresión oral galego (EOG)</i>	$\beta=0,05$; $t=1,09$; $p=0,28$	$\beta=-0,03$; $t=-0,68$; $p=0,49$
<i>Expresión oral castelán (EOC)</i>	$\beta=0,07$; $t=1,56$; $p=0,11$	$\beta=0,15$; $t=-2,94$; $p=0,03$
<i>Modelo de docencia e avaliación do galego centrado na gramática e léxico (PGGL)</i>	$\beta=-0,02$; $t=-0,47$; $p=0,64$	$\beta=-0,02$; $t=-0,50$; $p=0,61$
<i>Modelo de docencia e avaliación do castelán centrado na gramática e léxico (PCGL)</i>	$\beta=0,01$; $t=0,20$; $p=0,84$	$\beta=-0,09$; $t=-1,91$; $p=0,06$
<i>Lingua lectoescritura habitual (LLEH)</i>	$\beta=-0,06$; $t=-1,21$; $p=0,23$	$\beta=-0,04$; $t=-0,77$; $p=0,44$

*En negra están as relacións non significativas

Táboa 6. Coeficientes de regresión e significación asociada á predición da competencia gramatical e léxica en castelán

3.2 A función da competencia gramatical e léxica en galego

A segunda función canónica está definida fundamentalmente polas variables criterio relacionadas coas competencias en galego

(Figura 2), especialmente coa gramatical (CGGX = 0,98) e, en menor medida, coa léxica (CLGX = 0,49), pero tamén teñen un peso significativo as variables relacionadas coas competencias en castelán (CGCX = 0,36 e CLCX = 0,33).

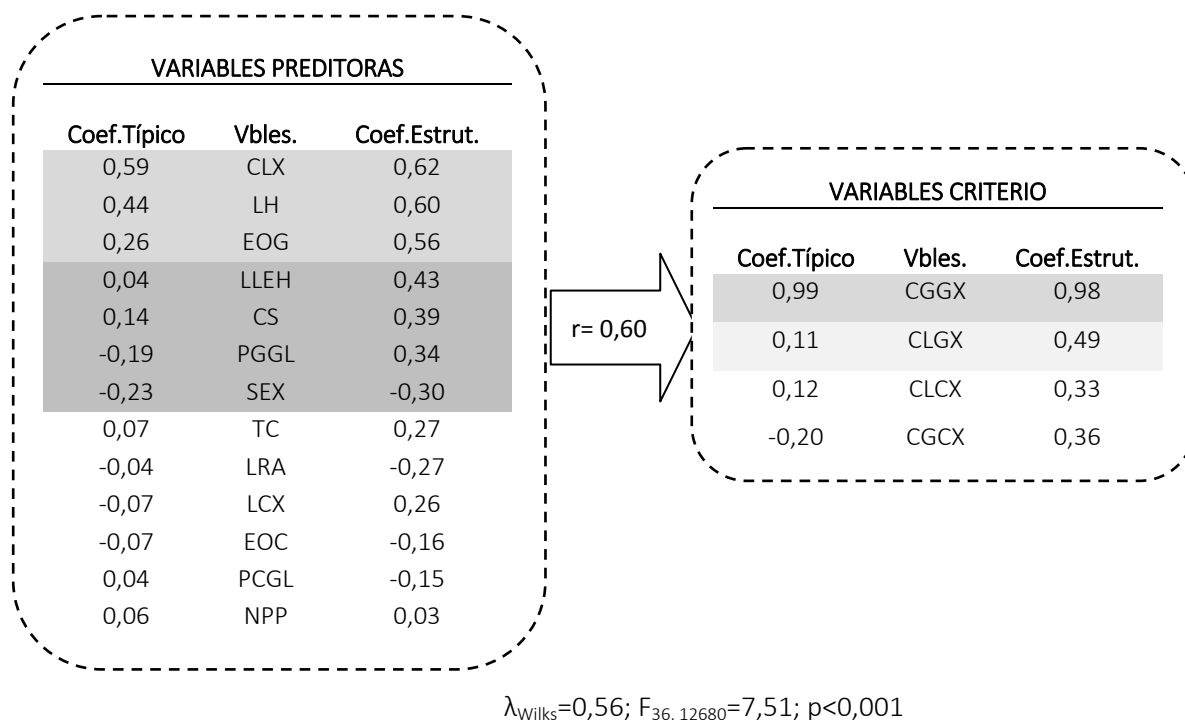

Figura 1 . Modelo de regresión múltiple da competencia gramatical e léxica en galego. Influencia de factores sociolingüísticos, educativos e persoais

A compoñente predictiva da segunda función vén determinada fundamentalmente polas variables “rendemento académico lingüístico xeral” (CLX = 0,62), “lingua habitual” (LH = 0,60) e, en menor medida, “expresión oral autopercebida en galego” (EOG = 0,56) (véxase Figura 2). Utilizando como criterio de elección que os coeficientes de estrutura fosen iguais ou superiores a 0,30, a continuación succédense unha serie de variables de carácter sociolingüístico (LLEH = 0,43; CS = 0,39), pedagóxico (PGGL = 0,39) e sociodemográfico (SEX = 0,30).

Esta segunda función indícanos que ter unhas altas competencias formais en galego,

especialmente gramaticais, se relaciona cun alto rendemento lingüístico, expresarse habitualmente en galego e considerar que se teñen unhas boas competencias orais nesta lingua. Tamén inflúe positivamente, aínda que en menor medida, vivir nun contexto galegófono e escribir en galego, un modelo pedagóxico centrado na gramática e no léxico e ser home.

A comprobación a través de análises univariadas indica que cada unha das variables criterio analizadas establece unha relación lineal significativa co conxunto de variables predictoras utilizadas (véxase Táboa 7). A variable “competencia gramatical” obtén mellores resultados ca a que mide a competencia léxica.

VARIABLES ASOCIADAS Á COMPETENCIA GRAMATICAL E LÉXICA EN GALEGO E CASTELÁN DO ALUMNADO DE GALICIA AO FINAL DO ENSINO OBRIGATORIO

<i>Variables</i>	<i>Regresión múltiple</i>
Competencia gramatical en galego (“CGGX”)	R =0,35, F _{13,431} = 17,85 p<0,001
Competencia léxica en galego (“CLGX”)	R =0,21 F _{13,431} = 8,80, p<0,001

Táboa 7. Predición dos índices de competencias gramatical e léxica en galego (regresión múltiple)

Tal como se pode observar na Táboa 8, as variables preditivas presentan diferentes capacidades para explicar a varianza asociada ás variables que dan conta das competencias gramatical e léxica en galego. Atendendo aos valores de β , pódese observar que:

a) A competencia gramatical está moi relacionada coa competencia lingüística xeral ($\beta=0,36$; $t=8,24$; $p<0,001$), seguida a pouca distancia pola presenza do galego na súa fala habitual ($\beta=0,26$; $t=3,87$; $p<0,001$). En menor medida, tamén favorece que os suxeitos sexan

homes ($\beta=0,17$; $t=4,28$; $p<0,001$) e, por último, o nivel de expresión oral en galego ($\beta=0,13$; $t=2,78$; $p=0,006$).

b) En relación coa competencia léxica, a predición vén determinada fundamentalmente pola competencia lingüística xeral ($\beta=0,36$; $t=7,38$; $p<0,001$), seguida a máis distancia por que o estudante avaliado sexa home ($\beta=0,14$; $t=3,14$; $p<0,001$), polo nivel de expresión oral en galego ($\beta=0,12$; $t=-2,35$; $p=0,02$) e pola presenza do galego na súa lectura e escritura habitual ($\beta=0,12$; $t=-2,01$; $p=0,04$).

<i>VARIABLES PREDITORAS</i>	<i>VARIABLES CRITERIO</i>	
	Competencia Gramatical Galego (“CGGX”)	Competencia Léxica Galego (“CLGX”)
<i>Lingua das clases xeral (LCX)</i>	$\beta=-0,05$; $t=-1,08$ $p=0,28$	$\beta=0,10$; $t=1,81$; $p=0,07$
<i>Nivel profesional dos pais (NPP)</i>	$\beta=0,07$; $t=1,49$ $p=1,37$	$\beta=-0,04$; $t=-0,84$; $p=0,40$
<i>Sexo (SEX)</i>	$\beta=-0,17$; $t=-4,28$ $p>0,001$	$\beta=-0,14$; $t=3,14$; $p=0,002$
<i>Lugar de residencia alumno (LRA)</i>	$\beta=-0,01$; $t=-0,78$ $p=0,31$	$\beta=0,07$; $t=-1,31$; $p=0,19$
<i>Titularidade de centro (TC)</i>	$\beta=0,03$ $t=0,58$; $p=0,56$	$\beta=-0,01$; $t=-0,14$; $p=0,89$
<i>Cualificación lingüística xeral (CLX)</i>	$\beta=0,36$; $t=8,24$; $p<0,001$	$\beta=0,36$; $t=7,38$; $p<0,01$
<i>Lingua habitual (LH)</i>	$\beta=0,26$; $t=3,87$; $p=0,001$	$\beta=-0,1$; $t=1,34$; $p=0,18$
<i>Contexto sociolingüístico (CS)</i>	$\beta=-0,07$; $t=-1,38$; $p=0,58$	$\beta=-0,04$; $t=-0,60$; $p=0,55$
<i>Expresión oral en galego (EOG)</i>	$\beta=0,13$; $t=2,78$; $p=0,006$	$\beta=0,12$; $t=-2,35$; $p=0,02$
<i>Expresión oral en castelán (EOC)</i>	$\beta=-0,03$; $t=0,69$; $p=0,49$	$\beta=-0,05$; $t=-0,94$; $p=0,35$
<i>Modelo de docencia e avaliación do galego centrado na gramática e léxico (PGGL)</i>	$\beta=-0,02$; $t=-0,50$; $p=0,61$	$\beta=-0,01$; $t=-0,16$; $p=0,87$
<i>Modelo de docencia e avaliación do castelán centrado na gramática e léxico (PCGL)</i>	$\beta=-0,10$; $t=-1,91$ $p=0,57$	$\beta=-0,08$; $t=-1,37$; $p=0,172$
<i>Lingua lectoescritura habitual (LLEH)</i>	$\beta=-0,04$ $t=-0,77$; $p=0,44$	$\beta=-0,12$ $t=-2,01$; $p=0,04$

*En negra están as relacións non significativas

Táboa 8. Coeficientes de regresión e significación asociada á predición da competencia gramatical e léxica en galego

4. CONCLUSIONES E DISCUSIÓN

Diferentes estudos macrosociolingüísticos realizados en Galicia nas últimas décadas indican a existencia dunha progresiva substitución do galego polo castelán (por exemplo, González, Rodríguez, Fernández, Loredó, Suárez, 2009; IGE, 2004; 2008; Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega, 1995), aínda que, comparando os resultados, Monteagudo, Carballo e Casares (2011) postulan a hipótese dunha “desaceleración progresiva” na perda de falantes por parte do galego.

Desde outra perspectiva, a simulación aplicada a Galicia do modelo predictivo de linguas en competencia de Mira, Seoane e Nieto (2011) presentaba unha situación ao final da centuria na que a poboación se distribuiría fundamentalmente entre bilingües en galego e castelán e monolingües en castelán.

Por outra banda, González et al. (2011) sinalan a preponderancia da presión lingüística na predición da conduta dos falantes e subliñan a responsabilidade dos cambios nos comportamentos lingüísticos actuais sobre o que previsiblemente sucederá no futuro: “o descenso actual de falantes habituais en galego pode ser quen de comprometer a continuidade e a pervivencia desta lingua en prazos sensiblemente máis curtos dos estimados en estudos recentes” (p. 240).

Pero, tanto nos diagnósticos sobre a situación actual como nas previsións sobre a vitalidade futura das linguas, hai outro condicionante inicial, que é a capacidade dos cidadáns para usalas. E nisto ten un protagonismo e unha responsabilidade central o sistema educativo.

Tanto os estudos macrosociolingüísticos coma os levados a cabo no contexto escolar certifican cambios na adquisición das competencias en galego e castelán. Os primeiros, utilizando como indicador a competencia autopercebida, sinalan que as destrezas en galego foron mellorando de forma progresiva coa introdución desta lingua no sistema educativo, e tamén que foi aumentando o número de persoas que aprenderon o galego no ámbito escolar (Monteagudo, Lorenzo, Casares, Loredó e Suárez, 2005; Monteagudo et al., 2011). Pola súa banda, as investigacións que utilizan probas

específicas para medir a competencia, como a que se toma de referencia neste artigo (Silva et al., 2010b), demostran que a competencia do alumnado é máis alta en castelán ca en galego, especialmente no que se refire ás subcompetencias relacionadas co código (a gramática e o léxico).

Partindo desta constatación, este traballo tiña o obxectivo de afondar no estudo das variables asociadas ás competencias gramaticais e léxicas. A aplicación dunha análise de correlación canónica proporcionounos dúas funcións cunha aceptable capacidade de predición para estas competencias en galego ($r = 0,60$) e en castelán ($r = 0,66$), e confirmamos que a incidencia das variables de carácter persoal, educativo e sociolingüístico é diferente en función da lingua analizada, un resultado coincidente con estudos realizados noutros contextos e con diferentes linguas e grupos de poboación (por exemplo, Arnau, et al., 1992; Oller e Vila, 2011; Vila, 2008).

O modelo xeral destas competencias en castelán no alumnado galego de 4º da ESO indica que as variables predictivas e criterio contempladas comparten un 44% da varianza. Este modelo sinala que as competencias gramaticais e léxicas, especialmente as primeiras, son coherentes con variables demográficas como o lugar de residencia (LRA), socioprofesionais como o nivel profesional dos pais (NPP) e educativas como a cualificación lingüística xeral (CLX). Tamén inflúe a titularidade de centro (TC) e, en menor medida, variables sociolingüísticas como o contexto sociolingüístico (CS), a lingua de uso habitual (LH), a lingua da lectura e da escritura (LLEH) e a expresión oral en castelán (EOC). En definitiva, o alumnado residente en cidades, con pais e nais con profesións de nivel medio alto, cun bo rendemento académico en materias lingüísticas, que se expresen e se movan nun contorno castelanófono e que estean escolarizados nun centro privado teñen máis probabilidade de ter unhas boas competencias en castelán, especialmente en gramática. Este modelo indica que a presenza do castelán como lingua das clases non determina de forma importante estas competencias.

As análises univariadas remiten as variables predictoras da competencia gramatical en castelán ao lugar de residencia (LRA), ao nivel

profesional dos pais (NPP) e a algunhas variables educativas como a cualificación lingüística xeral (CLX) e a titularidade de centro (TC). A maiores, inclúe a variable sexo (SEX), non contemplada no modelo inicial. En consecuencia, os resultados obtidos indican que a predición da competencia gramatical en castelán se centra no ámbito socioeconómico e académico.

No que se refire á competencia léxica, as variables predictoras son a cualificación lingüística xeral (CLX), o lugar de residencia (LRA) e a expresión oral en castelán (EOC), pero cun poder explicativo inferior ao observado na competencia gramatical. Por outro lado, a capacidade predictiva das variables socioeconómicas na competencia léxica non é tan evidente.

A segunda función canónica amosou un modelo das competencias analizadas en galego que explicaba un 36% da varianza e que estaba determinado especialmente pola variable gramática. Os resultados indican que ter unha boa competencia gramatical e léxica en galego inflúe de maneira positiva nesas mesmas competencias en castelán (circunstancia que non se produce á inversa), o que está en consonancia coas conclusións doutros estudos que constataban o efecto facilitador da L1 na aprendizaxe da L2 cando existe unha escasa distancia formal entre elas (Ellis, 1999; Selinker, 1972).

As variables predictoras nesta función son coherentes coa variable educativa de cualificación lingüística xeral (CLX) e coas variables sociolingüísticas de lingua habitual (LH) e expresión oral en galego (EOG). Cunha menor determinación aparecen as variables sociolingüísticas relacionadas coa lingua da lectura e da escritura (LLEH) e coa presenza do galego no contorno (CS), así como cun modelo pedagóxico centrado na gramática e no léxico (PGGL) e co sexo (SEX). Os datos facilitados polo modelo indican, pois, que os estudantes de último curso da ESO caracterizados por ter un bo rendemento escolar nas materias lingüísticas, expresarse e vivir en contornos galegófonos, ter boa competencia oral nesta lingua, realizar unha aprendizaxe escolar das linguas centrada no código e ser homes teñen máis probabilidade de ter unha mellor competencia nas dimensións gramatical e léxica da lingua galega.

As análises univariantes indicaron que as variables cun maior poder de predición da competencia gramatical en galego son a cualificación lingüística xeral (CLX), a lingua habitual (LH), a expresión oral en galego (EOG) e o sexo (SEX). Canto á competencia léxica, as variables predictoras son a expresión oral en galego (EOG), a lingua da lectoescritura habitual (LLEH) e o sexo (SEX).

Do mesmo xeito que en castelán, tamén en galego a capacidade predictora das variables para o léxico é menor que para a gramática. Cabe sinalar que o factor académico e o sociolingüístico manteñen a súa importancia, igual que no modelo de correlación canónica, aínda que este último ao revés do que ocorría na gramática: son os usos escritos e non os orais os que resultan predictores dunha boa competencia léxica en lingua galega.

En definitiva, comparando as variables con poder predictivo da competencia gramatical e léxica en galego e castelán do alumnado do último curso da educación obrigatoria obsérvanse semellanzas, como a influencia do rendemento académico nas materias lingüísticas, pero as competencias en lingua castelá están máis asociadas a un factor socioeconómico, mentres que en lingua galega se relacionan con aspectos sociolingüísticos. Esta conclusión é, unha vez máis, congruente con estudos realizados noutras linguas como o euskera ou o catalán que sinalaban que a competencia xeral en castelán estaba máis ligada a aspectos individuais ou socioeconómicos, mentres que na competencia xeral en euskera ou en catalán eran fundamentais a lingua familiar e ambiental (por exemplo Arnau et al., 1992).

Na investigación da competencia bilingüe, un dos indicadores máis relevantes é a presenza da lingua no currículo (Carulla et al., 2004; Huguet e Suñils, 1998). Non obstante, no noso estudo os resultados sinalan que non ten importancia significativa na adquisición destes saberes formais, nin en galego nin en castelán. Isto, obviamente, non significa que non teña incidencia sobre a capacidade para facer uso das linguas de maneira contextualizada e en comunicacións auténticas, cuestión que non abordan as probas utilizadas neste traballo.

Finalmente, a variable sexo ten un poder explicativo sobre as destrezas formais,

especialmente as de galego. Os resultados indican que ser muller ten unha influencia negativa sobre as competencias gramaticais e léxicas en galego e positiva en castelán. Estes datos están en consonancia cos comportamentos lingüísticos que mostran un menor uso habitual do galego por parte das mulleres (Monteagudo et al., 2011) e tamén cunha vinculación do galego coa falta de éxito social, que é máis forte no colectivo feminino (González et al., 2004).

Avaliar a competencia lingüística dos escolares en Galicia ten unha dobre dimensión: social e educativa. Social, porque as linguas son instrumentos comunicativos, pero tamén símbolos identitarios, construcións comunitarias resultado dunha historia colectiva que, no caso de comunidades con linguas superpostas, adoita manifestarse en forma de subordinación, dominio ou conflito. E educativa, porque as linguas son vehículos de aprendizaxe, instrumentos básicos na construción do saber escolar, de maneira que o grao de dominio lingüístico por parte do alumnado é un dos principais factores causais e explicativos do seu éxito ou fracaso, como se insiste reiteradamente desde todas as instancias con responsabilidades educativas. Coñecer, pois, o que saben e saben facer os cidadáns con eses códigos é un indicador fundamental para tirar conclusións sobre a eficacia das políticas lingüísticas, para valorar a vitalidade dos idiomas –especialmente dos que están en situación de dependencia– e para testar o funcionamento do sistema educativo.

O estudo presentado neste artigo só aborda un aspecto parcial da competencia nas linguas galega e castelá –o centrado nos saberes gramaticais e léxicos–, e faino só a partir de datos obtidos con probas estandarizadas de carácter basicamente académico. Isto último xustifícase por tratarse de poboación escolar e por seren instrumentos congruentes cunha práctica pedagóxica convencional, pero para extraer conclusións definitivas sobre a competencia idiomática e as variables que inciden nela, mesmo en aspectos específicos como a gramática e o léxico, hai que analizar as producións lingüísticas en tarefas e actividades reais. A isto deberían orientarse futuros traballos, así como a incluír como variables criterio a medición das competencias globais de expresión escrita e oral en galego e castelán. No referente á identificación de factores con poder para predicir a competencia lingüística, cumpriría engadir

variables de carácter actitudinal e motivacional, e afondar nalgunhas das aquí tratadas, como o contexto sociolingüístico, o nivel sociocultural das familia, o enfoque pedagóxico na aprendizaxe das linguas e o protagonismo escolar de cada un dos idiomas.

BIBLIOGRAFÍA

- Arnau, J., Comet, C., Serra, J.M. y Vila, I. (1992). *La Educación bilingüe*. Barcelona: I.C.E. Universitat Barcelona-Editorial Horsori.
- Álvarez, M.R. y Xove, X. (2002). *Gramática da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- Bugarín, M.X. (2007). *O galego fundamental: diccionario de frecuencias*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Carulla, J., Huguet, A. y Monné, A. (2004). Comparación del conocimiento lingüístico entre los escolares de la provincia de Lleida y los escolares de la Franja Oriental de Aragón. En X.P. Rodríguez, A. Lorenzo y F. Ramallo (Eds.): *Actas do II Simposio Internacional sobre o Bilingüismo* (pp. 629-641). Vigo: Universidade de Vigo, Servizo de Publicacións.
- Decreto 79/2010, do 20 maio para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia. Diario Oficial de Galicia, núm. 97, do 25 de maio de 2010.
- Decreto 124/2007 do 28 de xuño, polo que se regula o uso e a promoción do galego no sistema educativo. Diario Oficial de Galicia, núm. 132, 9 de xullo de 2007.
- Decreto 247/1995, de 14 de setembro, polo que se desenvolve a Lei 3/1983, de normalización lingüística para a súa aplicación á docencia en lingua galega naquelas ensinanzas de réxime xeral impartidas nos diferentes niveis non universitarios. Diario Oficial de Galicia, núm. 178, 15 de setembro de 1995.
- Dobao, X.A.L. (1993). A lingua galega e a TVG. Situación actual e propostas para unha nova política lingüística (I). *Cadernos de Lingua*, 7, 27-44.
- Dobao, X.A.L. (1994). A lingua galega e a TVG. Situación actual e propostas para unha nova política lingüística (II). *Cadernos de Lingua*, 9, 27-53.
- Ellis, R. (1999). *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.

- Fernández, F. (1991). *Dialectoloxía da Lingua Galega*. Vigo: Xerais.
- Fraga, I., Igoa, J.M. y Acuña, J.C. (2004). Producción de palabras con cambio de código en sujetos bilingües. En M.A. Alcaraz, I. Fraga, J. Fernández y R. Lago (Coords.): *Procesos psicológicos básicos II (vol. I)*. Madrid: Pirámide.
- González, M., Rodríguez, M., Dosil, A., Pérez, J., Real, E., Casares, H. ... Suárez, I. (2004). *O galego segundo a mocidade*. A Coruña: Real Academia Galega.
- González, M., Rodríguez, M., Fernández, A., Loredó, X. y Suárez, I. (2007). *Mapa Sociolingüístico de Galicia 2004: Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- González, M., Rodríguez, M., Fernández, A., Loredó, X. y Suárez, I. (2009). *Mapa Sociolingüístico de Galicia 2004: Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Gonzalez, M., Rodriguez, M., Pereiro, A., Loredó, X., Suárez, I. y Salgueiro, E. (2011). *Mapa Sociolingüístico de Galicia 2004: Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Hair, J., Anderson, R., Tatham, R. y Black, W. (1999). *Análisis Multivariante (5ª ed.)*. Madrid: Prentice Hall Iberia, S.R.L.
- Huguet, A. y Suïls, J. (1998). *Contacte entre llengües i actituds lingüístiques. El cas de la frontera catalano-aragonesa*. Barcelona: Horsori.
- Instituto Galego de Estatística. (2004). *Enquisa de condicións de vida das familias. Coñecemento e uso de galego. Ano 2003*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- Instituto Galego de Estatística (2008). *Enquisa de condicións de vida das familias. Coñecemento e uso do galego. Ano 2008*. Recuperado de http://www.ige.eu/web/mostrar_actividade_estatistica.jsp?idioma=gl&codigo=0206002
- Kabatek, J. (2000). *Os falantes como lingüistas: tradición, innovación e interferencias no galego actual*. Vigo: Edicións Xerais.
- Lasagabaster, D. (2003). *Trilingüismo en la enseñanza: Actitudes hacia la lengua minoritaria, mayoritaria y la extranjera*. Lleida: Editorial Milenio.
- Lei 3/1983, do 15 de xuño, de Normalización Lingüística. Diario Oficial de Galicia núm. 84, 14 de xullo de 1983.
- López Meirama, B. (2008). *Léxico disponible en el español de Galicia*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- López Meirama, B. (Ed.) (2011). *Estudios sobre disponibilidad léxica en el español de Galicia*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- López Taboada, C. (2008). *Diccionario de fraseoloxía galega*. Vigo: Edicións Xerais.
- Loredó, X., Fernández, A. y Suárez, I. (2005). Análise da expresión escrita en galego e castelán ao final do ensino obrigatorio: resultados dun estudo realizado na comarca de Santiago de Compostela. *Cadernos de lingua*, 27, 109-127.
- Mira, J., Seoane, L.F. y Nieto, J.J. (2011). The importance of interlinguistic similarity and stable bilingualism when two languages compete. *New Journal of Physics*, 13 (3), 033007. doi:10.1088/1367-2630/13/3/033007.
- Monteagudo, H., Carballo, P. y Casares, H. (2011). *O idioma galego na sociedade: a evolución sociolingüística 1992-2008*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, Observatorio da Cultura Galega.
- Monteagudo, H., Lorenzo, A., Casares, H., Loredó, X. y Suárez, I. (2005). *A sociedade galega e o idioma: A evolución sociolingüística de Galicia (1992-2003)*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Noia, M.C. (1980). *Descrición e medida do bilingüismo en dous grupos escolares da zona de Vigo*. (Tese inédita de doutorado). Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.
- Oller, J. y Vila, I. (2011). Variables asociadas al conocimiento de catalán y castellano escrito del alumnado extranjero. Un estudio empírico en sexto de primaria en Cataluña. *Infancia y Aprendizaje*, 34 (4), 427-447.
- Outón, P. y Suárez, A. (2011). Las dificultades de exactitud y velocidad lectoras en escolares de segundo de Educación Primaria. *Revista de Investigación en Educación*, 9, 153-161.

- Radío, S. (1997). *O vocabulario galego-castelán no ensino en Galicia. Unha aproximación sociolingüística*. Ourense: Galiza Editora.
- Regueira, X.L. (1999). Estándar oral e variación social da lingua galega. En R. Álvarez e D. Vilavedra (Eds.): *Cinguidos por unha arela común: homenaxe ó profesor Xesús Alonso Montero*. (vol. 1: pp. 855-875). Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- Selinker, L. (1972). Interlangue. *IRAL*, 10, 209-231.
- Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega (1995). *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Silva, B. (2006). *Castelanismos morfolóxicos no galego. Avaliación da competencia do alumnado*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, ICE.
- Silva, B. (2008). Lingua e escola en Galicia. Balance e propostas de futuro. *Grial*, 179, 48-59.
- Silva, B. (2010a). As linguas no sistema escolar de Galicia. En B. Silva, X. Rodríguez e I. Vaquero (Coords.): *Educación e linguas en Galicia* (pp. 39-62). Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- Silva, B., Barros, M.R., Buela, M. P., Loredo, X., Núñez, X., Núñez, M.C. ... Dávila, S. (2010b). *Avaliación da competencia do alumnado de 4º da ESO nos idiomas galegos e castelán*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- Teijido, M.C., Alameda, J.R. y Fraga, I. (2002). Traducciones cognaticias y reconocimiento visual de palabras en bilingües gallego y castellano. *Cognitiva 14* (2), 151-182.
- Vila, I. (2008). Lengua familiar y conocimiento de la lengua escolar en Cataluña al finalizar la educación infantil. *Revista de educación*, 346, 401-424.